

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА (1950-І РР. – ПОЧ. ХХІ СТ.)

Цісарук Віталій,
м.Кременець

У статті коротко проаналізовано становлення та розвиток основних напрямків професійно-педагогічної підготовки в галузі декоративно-ужиткового мистецтва на території України (1950-ті рр. - ХХІ ст.)

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, художньо-трудова підготовка, художньо-промислова діяльність, художні промисли.

Для визначення змісту професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя в галузі декоративно-ужиткового мистецтва велике значення має розуміння теоретичних основ його розвитку та становлення. Ретроспективний огляд проблеми дає підстави стверджувати, що система професійно-педагогічної підготовки розділилася за певними напрямками і пройшла певні етапи становлення, які були зумовлені економічними, соціальними та політичними особливостями розвитку країни. Упродовж цих етапів відбувалися різноманітні ґрунтовні, часом широкомасштабні, заходи щодо її вдосконалення.

Починаючи з ХІХ ст., над вирішенням проблеми професійно-педагогічної підготовки працювали як відомі європейські теоретики мистецтва (Г. Земпер, В. Морріс, Фр. Рьоло, Дж. Рьоскін та ін.), так і вітчизняні вчені-педагоги (К. Кисілевський, Д. Коренець, О. Кульчицький, Д. Лукинович, В. Радзикович, М. Чарторийський, С. Черкасенко, Я. Чепіга та ін.). Нині локальні особливості культурно-історичного розвитку вітчизняної педагогіки у контексті художньо-трудової діяльності молоді висвітлює низка учених-педагогів та мистецтвознавців (Д. Герцюк, Т. Завгородня, О. Караманов, В. Кравець, М. Курач, Л. Оршанський, Б. Прокопович, М. Станкевич, Б. Ступарик, В. Тименко, Р. Шмагало та ін.).

Інтенсивний розвиток промисловості, вагома частка продукції місцевих промислів у повоєнному народному господарстві, підтримка народного мистецтва з боку держави, активізація досліджень учених-мистецтвознавців, відновлення діяльності навчальних закладів художньо-промислового напрямку – усе це сприяло розвитку народних художніх ремесел та професійного декоративно-ужиткового мистецтва.

У період 80 – 90-х рр., з одного боку, відбувається більш різке розмежування народного і професійного видів мистецтва, а з іншого – навпаки, спостерігається зближення станкового мистецтва з декоративним.

Вагома роль у зближенні різних видів мистецтва належить системному середовищному підходу. Туристичний бум зумовив пошук національної своєрідності при існуючій на той час інтернаціональній єдності. Звертання до традиційного орнаменту в архітектурі та народного мистецтва загалом уможливило системний підхід у формуванні середовища, художньо-естетичне рішення національно-своєрідного культурного простору. Предмети і вироби народних художніх промислів стали активно використовуватися з метою прикрашання інтер'єрів громадських будівель і споруд. Таким чином, образне середовище, яке створювали предмети народної творчості, найбільш яскраво виявляти синтетичність декоративно-ужиткового мистецтва та його виховний вплив.

З цього приводу, відомий мистецтвознавець М. Воронов зауважував, що „символізація, асоціативність та декоративність станкового мистецтва, прагнення по-новому освоїти простір – усе це в прямій чи опосередкованій формі проникає в народне мистецтво або розвивається під його впливом” [2, с. 19].

У цілому посилення інтересу до декоративно-ужиткового мистецтва та народних художніх промислів у контексті комплексного, середовищного підходу стимулювало розвиток і появу нових підприємств художньої промисловості. Водночас збереглася негативна тенденція розвитку й інтерпретації відомих і популярних художніх промислів Гуцульщини, Петриківки, Гавареччини, Яворівщини і т.ін. в інших регіонах України, не зважаючи на локальність традицій цих осередків народного мистецтва. Так, у цих регіонах створювали глиняний посуд, вишивали, ткали, займалися різьбленням деревини, кували метал, виготовляли ювелірні прикраси тощо, не переймаючись формами, колірною гамою, підбором елементів і мотивів традиційного орнаменту, способами обробки, тобто нехтували найістотношою ознакою – локальністю традицій.

Тенденції у теорії і практиці декоративно-ужиткового мистецтва екстраполювалися на систему загальної та вищої освіти. У період з 1970-х рр. кардинально змінилося ставлення до викладання декоративно-ужиткового мистецтва як складової шкільних предметів „Трудове навчання” і „Образотворче мистецтво” та творчої художньо-трудової діяльності в позаурочний час. Це передовсім пов'язано зі змінами завдань художньо-трудової підготовки учнів у різні періоди (див. табл. 1.).

Таблиця 1.
Основні завдання художньо-трудової підготовки школярів

№ з/п	1970-і рр.	1980-і рр.	2000-і рр.
1.	Формування естетичного ставлення до навколишньої дійсності, виховання інтересу та прагнення до творчої суспільно-корисної праці	Здійснення ідейно-політичного, морального, трудового та естетичного виховання учнів; зміцнення зв'язку школи з життям і виробництвом; професійна орієнтація школярів у центрах художніх промислів	Організація і систематичний розвиток художньо-творчої діяльності у галузі художніх ремесел, особистісний підхід до навчання і виховання
2.	Навчання учнів образотворчих засобів різних видів мистецтва, передовсім малюнка; оволодіння мистецтвом художніх ремесел на уроках трудового навчання у 9 класі та позаурочній діяльності	Навчання учнів елементарних основ реалістичного малюнка, формування навичок роботи з натури, уяви, по пам'яті; ознайомлення з особливостями виготовлення декоративно-ужиткових виробів на уроках трудового навчання, починаючи з 5 класу	Підвищення рівня художньої освіченості школярів, розширення кола знань про декоративно-ужиткове мистецтво, формування стійких умінь і навичок образотворчої діяльності та культури праці, розвиток художньо-образного сприйняття та технічного мислення; виготовлення побутових виробів на традиціях народного мистецтва
3.	Ознайомлення з творами декоративно-ужиткового мистецтва, сприяння розумінню особливостей мови цього виду мистецтва, формування умінь відтворювати зразки традиційних художніх ремесел	Розвиток образотворчих здібностей, художнього смаку, творчої уяви, розуміння та відчуття прекрасного, умінь виготовляти декоративно-ужиткові вироби	Виховання любові і поваги до народного мистецтва, розвиток художньо-трудових ЗУН, естетичного смаку, креативності, образної уяви, просторового мислення, активної життєвої позиції, підприємливості, адаптивності та готовності до безперервної професійної освіти

Можна констатувати, що поступово розширюються і стають багатограннішими завдання художньо-трудової підготовки учнів, а декоративно-ужиткове мистецтво визнається могутнім засобом естетичного, трудового, морального, а з 90-х рр. ХХ ст. – національно-патріотичного виховання. З'являється чимало унікальних навчально-виховних закладів, в яких навчають різних видів декоративно-ужиткового мистецтва – школи народних ремесел, етнографічні і фольклорні центри, творчі майстерні, Будинки художніх ремесел та ін.

З іншого боку, підтримувати й оберігати традиції народно-го мистецтва була покликана нова генерація вчителів трудового навчання. Ідея підготовки саме таких учителів зумовила організацію у Дрогобицькому державному педагогічному інституті імені Івана Франка в 1991 р. першої серед інженерно-педагогічних факультетів України кафедри історії та методики народних художніх промислів (з 1999 р. – кафедра декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну). Незабаром подібні кафедри здійснювали художньо-трудова підготовку майбутніх учителів трудового навчання у Полтаві та Умані. Вчителів малювання з ухилом на народне мистецтво продовжували навчати в Івано-Франківському, Криворізькому, Одеському, Миколаївському педінститутах.

Нині якісна художньо-трудова підготовка майбутніх педагогів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється в низці ВНЗ України:

1) вчителів технологій (в університетах: Вінницькому ДПУ імені Михайла Коцюбинського, Глухівському НПУ імені Олександра Довженка, Дрогобицькому ДПУ імені Івана Франка, Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковоро-

ди”, Полтавському НПУ імені В.Г. Короленка, Тернопільському НПУ імені Володимира Гнатюка, Уманському ДПУ імені Павла Тичини, Хмельницькому НУ, Чернігівському НПУ імені Т.Г. Шевченка; в інститутах і коледжах: Бродівському державному педагогічному коледжі, Київському професійно-педагогічному коледжі імені А. Макаренка, Коростишівському педагогічному коледжі імені І.Я. Франка, Кременецькому обласному гуманітарно-педагогічному інституті ім. Тараса Шевченка, Прилуцькому педагогічному коледжі імені Івана Франка та ін.);

2) вчителів образотворчого мистецтва та художньої праці (в університетах: Кіровоградському ДПУ імені Володимира Винниченка, Криворізькому ДПУ, Південноукраїнському НПУ імені К.Д.Ушинського, Прикарпатському НУ, Харківському НПУ імені Г.С. Сковороди; в інститутах і коледжах: Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені М. Грушевського; Вижицькому коледжі прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка, Коломиїському педагогічному коледжі, Самбірському державному педагогічному коледжі імені І. Филипчика та ін.).

З початку 1950-х рр. використання декоративно-ужиткового мистецтва в навчально-виховному процесі загальноосвітніх і вищих навчальних закладів розглядалося через вирішення низки науково-педагогічних і методичних проблем: естетичного, трудового та інших видів виховання; розвитку творчості та інших якостей особистості засобами декоративно-ужиткового мистецтва; збереження і розвитку народних художніх ремесел і промислів та різних видів національного декоративно-ужиткового мистецтва; змісту та організаційно-методичних засад здійснення художньо-трудової діяльності; удосконалення підготовки майбутніх учителів з окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Напрями педагогічних досліджень у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, естетичного виховання та художньо-трудова підготовки у вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації

Основні науково-педагогічні та методичні проблеми у галузі ДУМ	Роки / Дослідники			
	1950 – 1969 рр.	1970 – 1989 рр.	1990 – 1999 рр.	2000 – 2010 рр.
1	2	3	4	5
Виховання засобами ДУМ	С. Пономарьков	В. Григорьев	В. Логінов О. Плотнікова О. Поліщук	Л. Гарбузенко В. Піменов О. Калінін Л. Фірсова С. Соколова О. Гевко Ю. Белова В. Мінсабірова Д. Гусєв В. Титаренко
Розвиток творчості та інших якостей особистості засобами ДУМ		Р. Гільман	Л. Стратонова Е. Алексеєнко Л. Неретіна В. Сидоренко Н. Заячківська М. Соколова К. Скворцов Р. Ібрагімова І. Козлов Л. Мізікіна І. Марченко	Ю. Калугіна В. Пучков Т. Щербакова Р. Гільман Н. Пучкова О. Булкін В. Медведських М. Соколов Л. Калнинш Н. Барішнікова І. Алексеєва В. Ковальчук О. Переверзєв Н. Зоралі Б. Каган-Розенцвейг О. Нікітіна О. Сидоренко Г. Богатирьова Е. Кісімісов Т. Чумаріна М. Близняк І. Макаровська

				Н. Садова Т. Мітяшкіна Н. Хатламаджієва З. Хубієва Ю. Криворучко І. Шовгурова
Збереження та розвиток народних художніх ремесел і промислів		Е. Асилханов Н. Уткіна	Д. Ботнар В. Строков Б. Іжанов Л. Лапшина П. Магомедова Д. Холматов І. Алексєєва С. Абдуллаєв Л. Ахметов О. Ботчасв	Н. Басарева Н. Казанська М. Подольська М. Омаров Н. Смірнова В. Строков О. Вакулєнко А. Гатіна В. Кріса Л. Андрєєва С. Рахімов
Організація, зміст і методика художньо-трудої діяльності	О. Ковальська В. Белов А. Хворостов	Р. Ломоносов Б. Белов Ю. Беджанов В. Груздев В. Шишкіна О. Ковешнікова О. Болотских А. Сарбагішев К. Скворцов Т. Давидова І. Рязанцева О. Гузєватова С. Абдуллаєв Р. Варцава М. Дараган Л. Єршова	Г. Поровська Б. Байметов Т. Сиротенко А. Насирова О. Попова С. Ботова В. Радкевич І. Шачкова О. Атаулова О. Рашидов О. Тімоніна О. Вітковський Е. Гузєватова В. Крилов В. Сирота О. Євсєєва Н. Знамеровська Г. Кабіжанова О. Тарасова	Б. Бєляєва В. Бистров С. Ломов В. Максимович Б. Прокопович Д. Кемешев Г. Разумна Л. Савка Т. Новосєлова Л. Пальміна П. Чистов З. Резніченко Т. Самойлова Н. Білоцерковська Н. Кардаш О. Павловський М. Пєлагейченко І. Власова В. Канунніков Н. Колесник Т. Толбузіна В. Бойчук М. Курач О. Васильєва Л. Оршанський О. Пискун С. Рябінова І. Ківіхарью Л. Корницька Р. Силко Ф. Халіулліна Л. Плазовська

На діаграмі (рис. 1.) представлена динаміка наукових досліджень у галузі методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі та професійної художньо-трудої підготовки майбутніх учителів.

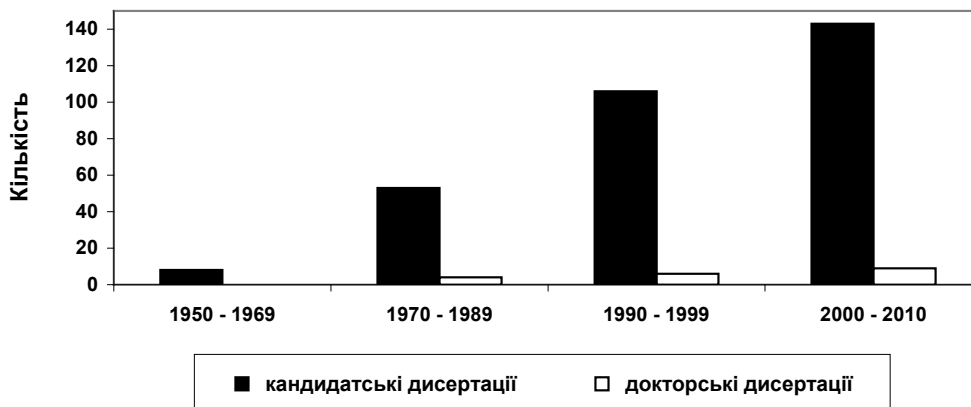

Рис. 1.1. Динаміка наукових досліджень у галузі методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі та професійної художньо-трудої підготовки майбутніх учителів

Узагальнюючи вище зазначене, важливо констатувати, що з 90-х рр. XX ст. у галузі декоративно-ужиткового мистецтва поглиблюється поділ на народне і професійне; проходить процес станковізації цього виду мистецтва, і як наслідок – декоративно-ужиткові вироби втрачають утилітарну цінність; усвідомлюється роль декоративно-ужиткового мистецтва в створенні предметно-просторового середовища та його вплив на формування національно-своєрідного культурного простору; змінюється політика держави щодо підтримки художніх промислів і ремесел, в суспільстві усвідомлюється необхідність їх збереження та розвитку.

Нині народні ремесла і промисли розглядаються як вагомий художній цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікаційну, естетичну та ін., а декоративно-ужиткові вироби збагачуються новими аспектами естетичного звучання, зростає їх художньо-культурна цінність. Про те, що відродження, збереження і розвиток народних художніх ремесел і промислів є пріоритетним державним завданням свідчить прийнятий 21 червня 2006 р. закон України „Про народні художні промисли” [7], який регулює правові, організаційні й економічні відносини, визначає статус суб’єктів народних художніх промислів, засади діяльності і спрямований на їх охорону як важливої складової духовно-матеріальної культури українського народу. Із метою підвищення ефективності державного управління у сфері збереження традиційних осередків народних художніх промислів, створення сприятливих умов для творчості народних майстрів та на підтримку ініціативи Національної ради з питань культури і

духовності, був виданий Указ Президента за № 481 від 6 червня 2006 року „Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні” [6]. Згідно з Указом, уряду було доручено здійснити заходи з відродження національних художніх центрів й осередків народних промислів, передбачено введення щорічних грантів для молодих майстрів, створення Всеукраїнського науково-інформаційного центру з питань розвитку народного мистецтва та народних художніх промислів, відновлення традиційних ринків збуту декоративно-ужиткових виробів, видання книжкової серії „Скарби народного мистецтва” тощо

З останнє десятиліття спостерігається невпинне зростання інтересу до викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школах і позашкільних навчально-виховних закладах, розширюється коло науково-педагогічних досліджень, присвячених використанню цього виду мистецтва в навчально-виховному процесі, кардинально змінюється ставлення до викладання народних художніх ремесел, урізноманітнюються завдання, зміст та якість проведення занять з проектування і виготовлення декоративно-ужиткових виробів. З іншого боку, розвиток декоративно-ужиткового мистецтва неухильно впливає на динаміку зростання потенціалу вітчизняної художньої промисловості, а його підґрунтя закладається саме в школі, де справжній вчитель технологій є носієм і збирачем традицій художніх ремесел регіону, пропагандистом народного декоративно-ужиткового мистецтва українців.

Література та джерела

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво : Навч. посіб. / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с. : іл., табл.
2. Воронов Н.В. Народное? Искусство? / Н.В.Воронов // Декоративное искусство СССР. – 1981. – № 9. – С.16 – 19
3. Деякі питання реалізації Закону України „Про народні художні промисли” / Постанова Кабінету Міністрів України // Урядовий кур’єр. – 2002. – № 82 (30 квітня). – С. 12.
4. Некрасова М.А. Народное искусство как часть культуры: теория и практика: Монография / М.А. Некрасова. – М.: Искусство, 1983. – 334 с.
5. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання : Монографія / Леонід Володимирович Оршанський. – Дрогобич: Швидко Друк, 2008. – 278 с.
6. Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні / Указ Президента за № 481 від 6 червня 2006 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=481%2F2006>. – Заголово з екрану. – Мова укр..
7. Про народні промисли / Закон України // Голос України. – 2001. – № 124. – 17 липня.
8. Селівачов М.Р. Народне декоративне мистецтво. Художні промисли / М.Р.Селівачов // Історія української культури : У 5 т. / НАН України. – К.: Наукова думка, 2005. – Т.4: Українська культура другої половини XIX ст., Кн.2. – С. 1153 – 1232.

В статтє кратко проанализированы становление и развитие основных направлений профессионально-педагогической подготовки в области декоративно-прикладного искусства на территории Украины (1950-е гг.-XXI вв.)

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, художественно-трудова подготовка, художественно-промышленная деятельность, художественные промыслы.

The author of the article has briefly analyzed the formation and development of key areas of vocational and teacher training in the field of decorative art in Ukraine (1950s-XXI centuries).

Key words: vocational and educational training, art and labor training, artistic and industrial activities, craft.